

MEDICIN HISTORISKA museet

VERKSAMHETSBERÄTTELSE
2023

Medicinhistoriska museet
Östra Hamngatan 11
411 10 Göteborg

medicinhistoriska.sahlgrenska.se

INNEHÅLL

Inledning	4
Medicinhistoriska museet öppnar på nytt	6
Vision och organisation	8
Målgrupper och besökare	9
Samarbeten och samverkan	10
Hållbarhet	11
Att bygga en ny basutställning	12
Nytt för oss	13
Bildgalleri 2023	14
Eld och blod	23
Tillfälliga utställningar	26
Kommunikation, marknadsföring och varumärke	27
Museet på webben	27
Program och pedagogik	28
Besök och butik	28
Samlingar, arkiv och referensbibliotek	29
Forskning och kunskapsuppbyggnad	30
Nätverk	30
Internationell verksamhet	31
Personal	31
Museet framåt	31

INLEDNING

Äntligen! Den 27:e maj invigde vi den nya basutställningen Eld och Blod. Efter en nästan fem år lång process där vi tömt hela museet, flyttat tillbaka in i huset och sedan färdigställt den utställning som vi planerat och arbetat med i flera år – kunde vi som arbetar på Medicinhistoriska museet fira med inbjudna gäster. Våra gäster var de som på olika vis varit del i färdigställandet, samverkansparter, kollegor från andra museer i regionen, kollegor från Sahlgrenska Universitetssjukhuset och andra dignitärer.

Vi hade tur med vädret och bjöd på dryck av ciderkaraktär, chips och de obligatoriska salta pinnarna, samt musik med medicinhistoriskt tema. På bottenvåningen visades den dagliga verksamheten Mediabyråns film om processen med att färdigställa museets nya basutställning och gästerna erbjöds att delta i poängpromenad.

Först välkomnade jag alla, presenterade oss på museet och tackade de som snickrat, monterat, klurat och fixat för att få allt klart. Sedan följde anföranden av de tre inbjudna invigningstalarerna: Göteborgs Läkaresällskaps ordförande Ann Stokland, Kamratförbundet Sahlgrensringens ordförande Angela Eriksson och Medicinhistoriska föreningen i Göteborgs ordförande Gudrun Nyberg.

Efter mingel och förfriskningar klipptes bandet vid trappan upp till museet av Sahlgrenska Universitetssjukhusets vice ordförande Johan Fält. Museet var nu officiellt invigt och dagen efter, den 28:e maj, firade vi med extraöppet för allmänheten med fri entré och ballonger i receptionen och mötte både nya och återvändande besökare!

Från den 31:e maj var museet i ordinarie drift och årets andra hälft har ägnats åt att återigen möta vår publik och att sätta ramarna för verksamheten framåt. Som del av detta har vi tagit fram nya långsiktiga mål för de kommande tre åren och vi arbetar med olika samarbeten och aktiviteter för att sänka tröskeln in till museet. Återflytten av museets samlingar och avvecklande av tillfälliga lokaler har fortgått och det finns alltid saker som går att justera och utveckla.

Med vårt nya museum har vi nu en plattform att nå ut till en bredare publik och möjlighet att skapa spännande och viktig programverksamhet, göra tillfälliga utställningar kring dagsaktuella frågor såväl som fördjupande historiska skildringar och bygga nya relationer i nära samverkan med dem vi är till för.

Lisa Sputnes Mouwitz, museichef

2023 öppnade Medicinhistoriska museet på nytt för besökare efter att ha varit stängt i fyra år, från 2019–2023.

Orsaken till stängningen var att Oterdahlska huset var i akut behov av grundförstärkning bland annat i samband med bygget av Västlänken. Efter det följde en totalrenovering av huset och museet tvingades evakuera sina samlingar och riva den gamla utställningen som med några mindre förändringar stått i nästan 40 år.

Renoveringen omfattade kontor, magasin och alla offentliga utrymmen och faciliteter.

Museet har inrett alla lokaler på nytt och byggt upp en helt ny basutställning, samt en ny tillfällig utställning. De nya utställningarna har producerats in house av museets personalgrupp och externa hantverkare. De är byggda för att kunna visa många fler föremål ur samlingarna än tidigare.

Vi har arbetat med tillgänglighet i lokalerna, fysiskt i publika miljöer, pedagogiskt i innehåll, uppbyggnad och design av basutställningen och med att tillgängliggöra allt material på webben. Magasin och bibliotek har fått ny inredning. De evakuerade samlingarna flyttas fortfarande tillbaka till museet och katalogiseras och accederas.

Inviqning för inbjudna gäster den 27 maj 2023. Foto: Patrik Centerwall

MEDICINHISTORISKA MUSEET

ÖPPNAR PÅ NYTT

Museet ligger på andra våningen i Oterdahlska huset i centrala Göteborg. Huset är från 1793 och är byggt i två våningar runt en innergård där det förr fanns stall, personalbostäder och latriner. Byggnaden testamenterades till Sahlgrenska sjukhuset år 1808 av köpmannen Aron Oterdahl. Mellan åren 1823-1855 låg Sahlgrenska sjukhuset här. Under åren 1892-1967 var huset Göteborgspolisens högkvarter. 1984 flyttade Medicinhistoriska museet in och har funnits här i byggnaden sedan dess. Museets magasin är inrymt i de gamla häktscellerna. Personalutrymmen och publika utrymmen ligger i samma rum där patienter från koleraepidemin 1834 vårdades och då 10 % av Göteborgs befolkning dog.

Husets förvaltare konsulterade en antikvarie under renoveringen som bedömde att val av yt-skikt, snickerier och färgval skulle knyta an till 1890-talets formspråk, då det var den epoken som bäst bevarats i huset genom åren. Museets producent var involverad i processen och hade möjlighet att påverka kulörer och formge receptionsdiskens för att knyta an till perioden.

Museets centrala adress på Östra Hamngatan 11 innebär att det finns mycket goda förbindelser med kollektivtrafik. Närmaste hållplats är Lilla Bommen, här stannar flera bussar och spårvagnar. Hållplatsen ligger ca 20 meter från museet. Viss parkering finns på gatorna runt museet, men bäst är att parkera i Nordstans parkeringshus på andra sidan gatan.

Från huvudingången leder trappor upp till museet på andra våningen. Hiss finns och kan nås från ingången på Spannmålgatan 9.

I entrén finns vår reception, museibutik, kapprum med låsbara skåp och tre toaletter varav en är anpassad för rullstol samt har skötbord. Här finns bärbara pallar för besökare att ta med in i utställningen.

Butikens innehåll speglar vårt tema och dess bredd: medicinhistoria, apotek, anatomi, psykiatri. Utbudet associeras med temat på olika sätt - ibland direkt och andra gånger mer lekfullt. Alla ålders- och besökargrupper ska kunna hitta något – en bit av museiupplevelsen att ta med sig hem.

Ateljén och biblioteket nås från receptionsområdet. I ateljén finns gratis ritmaterial att använda. Här finns plats för familjer och för barnvagn. Här finns också plats för vila för den som behöver lugn och ro en stund.

Biblioteket är ett referensbibliotek med medicinhistorisk litteratur och kommer att vara tillgängligt efter tidsbokning.

En föreläsningssal med plats för 40 personer med projektor, högtalare och hörslinga finns i museet.

Museets fasta basutställning ”Eld och blod - Göteborgs medicinhistoria under 400 år”, sträcker sig över 8 rum. Det finns fasta sittplatser för besökare i varje rum i utställningen.

Tillfälliga utställningar har ett eget rum. Här byts utställningen minst en gång per år och ger oss möjlighet att snabbt ta upp aktuella ämnen relaterat till medicinhistoria och till intressanta samarbeten.

Foto: Annika Engström

MEDICINHISTORISKA MUSEET 2023

VISION OCH ORGANISATION

VISION

Medicinhistoriska museets vision är att vara en dynamisk verksamhet där medicinhistoriska föremål och berättelser levandegörs i all sin komplexitet. Museet ska vara en levande mötesplats där det finns utrymme för både lust och allvar.

ORGANISATION

Medicinhistoriska museet i Göteborg tillhör Sahlgrenska Universitetssjukhuset som är en del av Västra Götalandsregionen.

MÅL 2023

Museets verksamhet bedrivs enligt en utvecklingsplan med långsiktiga mål, fokusområden för året och årets prioriterade aktiviteter.

De prioriterade aktiviteterna under verksamhetsåret 2023 utgick från fokusområden med grund i verksamhetens långsiktiga mål. Högsta prioritet låg på färdigställandet av museets basutställning.

UPPDRAG

Medicinhistoriska museet har i uppdrag att förvalta och förmedla det västerländska materiella medicinhistoriska kulturarvet.

Med utgångspunkt från Sahlgrenska sjukhuset och dess mer än 200 år långa historia ligger fokus på staden Göteborg och dess position, både nationellt och internationellt. Vårt gemensamma kulturarv är identitetsskapande och som förmedlare ska museet göra utställningarna tillgängliga för en bred allmänhet. Samlingarna ska vara tillgängliga för forskning och utbildning.

MEDVERKAN I ORGANISATIONER

ICOM- International Council of Museums
Riksförbundet Sveriges Museer
ArbetSam - Arbetstlivsmuseernas samarbetsråd
Göteborgs Hembygdsförbund
Museinätverk Väst
Svenskt Kulturarv
Nätverk för medicinhistoriska museer och samlingar, museets chef är samordnare.
IAMM – International Association of Medical Museums
COST – European Cooperation in Science & Technology

Långsiktigt mål:
Vi är en lärande verksamhet

Fokusområden 2023:
Basutställning
MHM 2.0

Prioriterade aktiviteter:
Produktion basutställning
Verksamhetsutveckling

Långsiktigt mål:
Vi väcker nyfikenhet och engagemang

Fokusområden 2023:
Kommunikation
Publik verksamhet

Prioriterade aktiviteter:
Synliggöra och tillgängliggöra museet.
Kommunikation inför återöppnande.
Utforma program för den förmedlande verksamheten inför återöppnandet.
Samverka inom SU kring den gemensamma historien.

Långsiktigt mål:
Vi bedriver god samlingsförvaltning

Fokusområden 2023:
Samlingsförvaltning
Styrdokument
Ordning och reda

Prioriterade aktiviteter:
Riktlinjer och rutiner
Inventering av samlingar
Utveckla databas
Digitisera för ökad tillgänglighet

MÅLGRUPPER OCH BESÖKARE

Museet återöppnade i slutet av maj 2023 och hade under årets sju sista månader 5660 besökare. Därav 1187 personer på 66 guidade visningar.

Medicinhistoriska museet har en bred målgrupp. Nästan alla människor har en relation till sjukvården, en del som patienter och andra som personal – sjukhusen var och är än idag små samhällen i samhället. Museet blir en plats för igenkänning och en möjlighet att dela med sig av sin historia med sitt sällskap. För att nå ut har vi ett antal strategier.

Vara en resurs för skolor likväl som en källa till allmänbildning för allmänheten

Museet erbjuder guidade visningar för både skolklasser och den intresserade allmänheten. Gymnasieskolans vård- och omsorgsprogram har sedan länge varit flitiga besökare på museet, dessa visningar är kopplade till skolornas läroplaner och utgör en viktig del av den pedagogiska verksamheten, under terminerna ger vi två visningar per dag, vilket ändå inte täcker efterfrågan.

Att vara till för de som arbetar i sjukvården

Museet har fri entré för alla anställda vid Sahlgrenska Universitetssjukhuset.

De förändringar och utmaningar sjukvården står inför idag skapar ett behov av kontinuitet och av att böttna i historien. Vår basutställning erbjuder detta. I tillfälliga utställningar tar vi upp dagsaktuella frågor. Att känna yrkesstolthet och att känna sitt yrkes historia går ofta hand i hand. Genom att skildra olika sjukvårdsyrkens historia har museet ambitionen att bidra till att unga väljer att arbeta inom sjukvården.

Vi samverkar med Västra Götalandsregionens HR-avdelning kring hur museet kan vara en resurs rörande återväxten inom sjukvårdsyrkena.

Sänka tröskeln

För att sänka tröskeln för besöket har vi riktade event mot exempelvis barnfamiljer där vi har fri entré under terminernas skollov med aktiviteter för både barn och vuxna. Vår målgrupp barn är ännu förhållandevis liten men i vår nya utställning har vi arbetat fram ett särskilt barnspår. Hos oss gäller nu att hitta tio rättor med varsin berättelse i utställningen. Vi har även en aktivitetshörna med böcker och utklädningskläder för de yngre barnen.

Många som kommer till museet har inte svenska som modersmål och museets pedagog anpassar visningar till enkel svenska. Utställningen är tillgänglighetsanpassad i den fysiska miljön med hörslina och en ny tillgänglig hiss.

Vi erbjuder öppna lunchvisningar utan tillkommande guidekostnad. Unga upp till 20 år har fri entré. Vi vänder oss också utåt och håller föredrag utanför museet för att väcka intresse för det medicinska kulturarvet.

Våra identifierade målgrupper 2023 är:

Vuxna

Pensionärer och daglediga

Föräldrar och mor-farföräldrar med barn

Vårdanställda och studenter vid vårdutbildning

Studenter vid gymnasieskolor och folkhögskolor

Turister och internationella besökare

Foto: Anika Engström

SAMARBETEN OCH SAMVERKAN

Gemensamt årskort

Medicinhistoriska Museet är sedan årsskiftet med i Västra Götalandsregionens museikort, som ger entré till samtliga museer som ingår i regionens organisation.

Etablera rollen som besöksmål

Museet har ett nära samarbete med Göteborgs Turistbyrå och har en löpande kommunikation om hur museet kan bidra till Göteborg som besöksmål.

Museet deltar regelbundet vid årliga event som vänder sig mot lokalsamhället exempelvis Vetenskapsfestivalen, Kulturkalaset och Kulturnatta. Vid dessa event lyfter museet de lokala platsernas medicin- och socialhistoria genom föredrag och stadsvandringar.

Genom att lyfta medvetenheten om platsens historia och att fysiskt komma ut till dem som bor och verkar i området hjälper museet till att skapa en starkare koppling mellan stadens invånare och den plats som de bor och verkar i, samt ett starkare lokalsamhälle.

Samarbeten

Under 2023 har museet haft samarbete med den dagliga verksamheten Mediabyrån och med Mediacopy, en verksamhet som utför arbetsträning. Av dessa har vi fått hjälp med att spela in ljudmaterial och att digitalisera historiskt material. Deltagarna i verksamheterna har också fått inblick i museets verksamhet. Dessa typer av samarbeten ger museet en rad olika insikter. Inte minst vidgar det vår egen kunskap om de som besöker vårt museum.

Göteborgs stadsmuseum

Medicinhistoriska museet samverkar med Göteborgs stadsmuseum om en utställning om Lillhagens sjukhus och den skapande verksamheten där. Medicinhistoriska museets samling av patientkonst kommer att vara stommen i utställningen som visas på Göteborgs stadsmuseum från våren 2025.

Samverkan med ge blod

Nästa tillfälliga utställning invigs på Medicinhistoriska museet i oktober 2024 och kommer att handla om blod och blodgivning i ett historiskt såväl som nutida perspektiv. Vi är glada att samarbeta nära Transfusionsmedicin och Ge Blod inom Sahlgrenska Universitetssjukhuset.

HÅLLBARHET

Miljömål

Museet följer Sahlgreńska Universitetssjukhusets miljömål. Museet har ett miljöombud som ingår i det regionala nätverket för miljöombud.

Genom att arbeta enligt principerna för miljöledningssystemet ISO14001 har vi en årlig handlingsplan med regelbunden uppföljning. Vi är föremål för internrevision och bidrar till årsredovisningar.

Prioriteringar är bland annat återvinning av avfall, minskad energiförbrukning och minskad miljöpåverkan från resor. Sjukhuset har som mål att certifiera sig till ISO14001 under 2024.

När vi byggde den nya permanenta utställningen kunde vi återanvända glasmontrar skänkta av Röhsska museet.

Materialval för platsbyggda montrar baserades på krav på förebyggande konservering. Detta ledde i sin tur till minimerad miljöpåverkan, till exempel användning av icke lösningsmedelsbaserade färger och trä istället för pressad skiva.

All ny utställningsbelysning är LED-baserad. Röhsska skänkte några äldre spotlights och ett utbud av halogenlampor. Dessa har vi använt för att minska avfallet och att återanvända en produkt som redan är tillverkad och därmed minska påverkan av ny tillverkning. När lagret av glödlampor tar slut kommer vi att byta ut dessa spotlights mot LED.

En del av utställningen dokumenterar en tid då många nya material introducerades, och det skedde en övergång från metallföremål som kunde steriliseras till plast som helt enkelt skulle slängas.

Sahlgreńska Universitetssjukhuset driver nu ett projekt för att undersöka mer hållbara inköp av medicinska produkter.

Sociala hållbara mål

Under 2023 tog museet emot en praktikant från den dagliga verksamheten Mediabyrån och erbjöd några visningar utan kostnad för verksamheter i den sociala sektorn.

Museet har kontakt med kommunens träffpunkter, verksamheter som syftar till att ge seniorer mötesplatser för att umgås och ta del av kulturaktiviteter och fysiskt aktivitet. Under året har museet besökt mötesplatser och berättat om lokal medicin- och socialhistoria

Museets besöks av skolor, folkhögskolor och pensionärsföreningar på visningar eller som själva tar del av museets verksamhet.

Som en del av Sahlgreńska Universitetssjukhuset är museet en del av regionens största arbetsplats. Genom att lyfta arbetslivsförutsättningar inom sjukvården vänder vi oss till en stor grupp som arbetar inom den lokala sjukvården.

Genom samarbeten i form av tillfälliga utställningar lyfter vi olika teman med tillbakablickar på historien men med fötterna i nutid.

ATT BYGGA EN NY BASUTSTÄLLNING

Arbetet med den nya basutställningen påbörjades under de fyra år museet var stängt för renovering vilket innefattade 2020 och 2021 med restriktioner pga Covid-19. Den nya basutställningen har producerats in house av museets personalgrupp som bestod av museichef, producent/formgivare, pedagog/manusförfattare, konservator, museiassistent och receptionist. Våren 2021 åskade vi och fick investeringsmedel inom Sahlgrenska Universitetssjukhuset för att bekosta projektet.

Våren 2021 arbetade vi med manus och planering via Teams och under hösten kunde vi börja arbeta på plats på evakueringskontoret på Kronhusgatan och bygga en modell över museet.

Vi fick erbjudande från Röhsska museet att överta flera stora glasmontrar som skulle kastas. Vi tackade ja och kunde hämta dem i november 2021. Föremål och bilder för utställningen bestämdes och letades fram i de evakuerade samlingarna. I den nya utställningen har vi fokuserat på att visa så många föremål som möjligt ur samlingarna. Det innebär att de tidigare miljöerna inte byggts upp igen, men några finns bevarade i miniatyrformat. Vi bestämde att varje rum skulle ha en specifik färg.

Våren 2022 började manus och formgivning bli klart och upphandling av inredningssnickare kunde göras och beställningarna på inredning och montrar läggas ut till det lokala företaget Brucewood. Vi fick också möjlighet att besöka museets lokaler i det helt utrymda Oterdahlska huset för att ta mått. Beställningar lades på teknik och annat. På grund av pandemin hade tillgången till visst material minskat och priserna ökat. Vi åkte till Lillhagsparken och filmade Christer Anderssons modell av Lillhagens sjukhus ca 1932 och beslutade att samla in en bit av det kvarvarande staketet från sjukhustiden.

I slutet av oktober 2022 kunde vi börja flytta tillbaka kontoren och vissa delar av samlingen in i museets lokaler igen.

2023 startade den intensiva slutfasen i utställningsbygget. Vi arbetade med flera parallella processer. Hela manuset för basutställningen färdigställdes under januari och februari och den grafiska formgivningen och beställningar av textilier, textpaneler, skyltar och bilder kunde starta. Här fanns många deadlines att hålla.

Vi arbetade rum för rum. Alla 8 rum i basutställningen har ett tema, egen rubrik och en egen temafärg som hämtades från innehållet eller ett föremål, som spottflaskan blå Henry. I rummet för tillfälliga utställningar producerades samtidigt en utställning om Covid-19-pandemin.

Föremål hämtades tillbaka till museet från de fyra magasinerna, monterades och rengjordes. Bilder skannades och retuscherades. Texterna finslipades, faktagranskades, korrekturlästes och översattes till engelska.

Texter och bilder sattes samman till stora paneler för att monteras på väggarna. Invigningsdatum fick flyttas fram en gång, men kunde spikas till den 27 maj.

Parallellt arbetade snickarna med att tillverka montrar och inredning. Upphandlingen blev klar under hösten 2022 och de arbetade under tidspress. En förutsättning för att kunna bygga utställning i ett hus vi inte hade tillträde till och där inga räta vinklar fanns, var att snickarna fanns i Göteborgs närområde så de kunde arbeta i mycket nära samråd med producent/formgivare. Mått var en färskvara och inredningen fick justeras in i det sista när vi fått tillträde till museets alla rum.

När inredningen kom till museet var det nödvändigt att kila upp och bygga in dem på plats eftersom golv och väggar i museet lutar betydligt. Detta tog lång tid och vi tog in snickare från byggnadsentreprenören för montering av textpaneler och annan montering. Tack vare medel från Kamratförbundet Sahlgrensringen kunde vi bli slutföra arbetet och anlita en professionell ljus tekniker.

NYTT FÖR OSS

Nytt för museet är att visa upp filmer ur filmsamlingen på monitorer runtom i museet. Tekniken är enkel och kan skötas och underhållas av en liten personalgrupp. I utställningen finns också lyssningsstationer med intervjuer från äldre tiders vårdpersonal såväl som nyinläsningar av texter. Via QR koder i utställningen kan besökaren lyssna på introduktionstexterna inlästa på svenska, engelska och tyska.

Nytt är att allt material från den fasta utställningen och de tillfälliga utställningarna, text, bild, ljud och film samt källor, finns på vår webbsida och kan läsas och användas fritt.

Ytterligare en nyhet är att museet nu tillägnar ett rum för tillfälliga utställningar.

Våren 2023; modellen filmas och staket tas ner i Lillhagsparken. Foto: Annika Engström

BILDGALLERI 2023

Arbetet med den nya basutställningen.

En modell av museet tillverkas och vi kan arbeta med form och innehåll i den. Foto: Annika Engström

Magasinet i Majorna

Magasinet i Kvarnberget

Magasinet i Liljegårsparken. Foto: Annika Engström

Otedahlska huset under renoveringen 2022. Foto: Annika Engström

Oredahlska huset under renoveringen 2022. Foto: Annika Engström

Våren 2023, utställningsbygge. Foto: Annika Engström

Våren 2023, utställningsbygge. Foto: Annika Engström

Våren 2023 bygge av utställningen - slutspurt april-maj. Foto: Annika Engström

Foto: Paul Björkman

Våren 2023 bygger utställningen - slutspurt april-maj. Foto: Annika Engström

Våren 2023 bygge av utställningen - slutspurt april-maj. Foto: Annika Engström

ELD & BLOD

Museets samlingar härstammar från Sahlgrenska sjukhuset och Lillhagens sjukhus. De är framför allt insamlade av Ingeborg Kastman, en sjuksköterska på Sahlgrenska sjukhuset som började spara saker på sin lediga tid. Därför har vi många föremål som visar det dagliga livet på sjukhuset och sjuksköterskornas arbete.

Namnet på den nya basutställningen är ”Eld och blod” och kommer från smeknamnet på den byggnad i Vasastaden där Ivar Bagges röntgeninstitut och Emil Strandmans kirurgiska klinik låg vid sekelskiftet 1900.

Utställningen är uppbyggd i kronologisk ordning med en färg och ett tema för varje rum.

Det första rummet heter ”Botare, bettlare och vanligt folk” och handlar om folkmedicin, hospital och tiden fram till de första läkarna. Rummet ”Smuts, skit och sjukdom” tar upp infektioner, epidemier och sanitära förbättringar.

Färgen här är blå och har hämtats från spottflaskan Blå Henry som användes av de tuberkulossjuka. Ett pågående forskningsprojekt ”Det femte Sahlgrenska” är grunden till rummet ”En ny tid”. Här berättar vi om framväxandet av det moderna Sahlgrenska sjukhuset och banbrytande medicinska uppfinningar.

Under 1930-talet påbörjas en stor utbyggnad av Sahlgrenska sjukhuset. Projektet pågår 1936 till 1959 och avslutas med invigningen av Centralkomplexet. Förändringen är så stor att det talas om ett helt nytt sjukhus: Det femte Sahlgrenska.

Utställningen lyfter många olika yrkesgrupper och utbildningar inom somatisk sjukvård och psykiatri, inte bara kopplade till vård av patienter utan alla som jobbar inom sjukhusområdet – exempelvis i tvätt, kök, vaktmästare, arbetsterapi mm. Vi visar att sjukhus är stora arbetsplatser som kräver många funktioner för att fungera.

I utställningarna skildras hur samhällseliga förändringar, vetenskapliga framsteg och människosyn har påverkat sjuk- och hälsovårdens utveckling. Det finns unika föremål i samlingarna.

En del visar på tekniska och medicinska framsteg inom sjukvården i Göteborg som fick internationell spridning, som det första läkemedlet mot tuberkulos, PAS, framtaget av Jörgen Lehmann, Tage Malmströms sugklocka och Sven Johanssons collumspik.

I utställningen berättar vi om psykiatrin vid Lillhagens sjukhus, en av Göteborgs stora, i dag nedlagda arbetsplatser. Här får vi ta del av patientperspektiv så väl som personalens berättelser.

Vi tillägnar ett rum till vård, byggnader och omgivning och ett rum till arbetsterapi och studieverksamhet. Konstateljén med Lillhagenmålarna samt kulvertmålningarna under Lillhagens sjukhus är välkända och vi har fått möjlighet att visa en mängd konstnärliga verk av patienter. Verken och dess historia ger oss inblick i en epok på en institution som var ett eget samhälle i staden och ett hem för många patienter.

Utmaningar

Att bygga upp och inreda en helt ny basutställning, där stora delar av arbetet skedde digitalt under covid-19-pandemin, innebar många utmaningar. Museets samlingar var evakuerade. Föremålen var nedpackade och inte tillgängliga.

I huset från 1793 finns inte en rät vinkel, lutningen på golvet uppgår till ca 13 cm. All inredning fick därför designas och platsbyggas. Upphandling av inredningssnickare blev därför en utmaning, dessa måste vara stationerade i närområdet för att på plats kunna mäta och bygga. Att vi inte hade fri tillgång till lokalerna under renoveringen var också en utmaning.

Leveranstider och kostnader ökade eftersom materialbrist följde pandemin. Att hushålla med resurser och hitta kostnadseffektiva lösningar var en del av arbetet.

För att kunna visa patientkonst och terapiarbeten från Lillhagens sjukhus krävdes ett nytt ställningstagande från etiska rådet på Sahlgrenska Universitetssjukhuset. Tidigare hade verken ansetts som journalhandlingar och varit belagda med sekretess. Verken är skapade i den fristående studieverksamheten med externa kursledare. Därför kan de nu visas på museet.

Foto: Annika Engström

VI SOM GJORDE UTSTÄLLNINGEN ELD OCH BLOD 2023

Idé	- Medicinhistoriska museets personalgrupp
Utställningsproducent	- Annika Engström
Manus och textproduktion	- Robert Wallsson
Research	- Robert Wallsson, Lisa Sputnes Mouwitz, Christer Andersson, Erika Jacobsson, Anna Stow
Konservator	- Anna Stow
Formgivning	- Annika Engström
Grafisk design	- Annika Engström
Pedagog	- Robert Wallsson
Engelsk översättning	- Anna Stow
Korrektur	- Lisa Sputnes Mouwitz, Erika Jacobsson
Inredningssnickare	- Bruce Wood
Miniatyrer	- Lena Sandberg
Ljusdesign	- JS Ligh
Ljudproduktion	- Mediabyrån
Snickare	- Kållereds bygg
Måleri	- Målab
AV-Teknik	- AVS i Sverige
Tryck	- Risbergs
Textil	-Tobex
Referensgrupp	- Mediabyrån daglig verksamhet

Tack till

Röhsska Museet - Ola Alander och Birgitta Martinius, Mölndals stadsmuseum - Stefan Ferm och Hanna Eklöf, Göteborgs naturhistoriska museum, Världskulturmuseet - Farzaneh Bagherzadeh, Lars Eriksson, Rino Bozajic, Anita Hagman, Birgitta Fält, Stellan Svensson, Bimbi Dahne, Marie Erbéus, Mattias Palm, Mattias Bäckström, GPS400 vid Göteborgs universitet - Mats Jönsson, Stiftelsen Anna Ahrenbergs fond, Inga Britt och Arne Lundbergs Forskningsstiftelse, Konstenheten VGR - Eleonora Fors Szuba och Julia Lang

Med stöd från - Kamratförbundet Sahlgrensringen

TILLFÄLLIGA UTSTÄLLNINGAR

COVID-19-PANDEMIN

I det nya museet har vi avsatt ett rum för tillfälliga utställningar. En ny utställning kommer att produceras och visas här med invigning under Kulturnatta i slutet av oktober varje år.

Den första tillfälliga utställningen handlar om Covid-19-pandemin och producerades och invigdes samtidigt med basutställningen. Under pågående pandemi inleddes arbetet med utställningen Covid-19-pandemin. Som en del av Sahlgremska Universitetssjukhuset kunde vi följa utvecklingen via interna kanaler. Från de första rapporteringarna om en ny form av coronavirus till idag har vi upplevt en omvälvande tid. Det är den mest omfattande pandemin på över hundra år.

Vad var det vi var med om och hur agerade vi i Göteborg och i Sverige? Utställningen är en tillbakablick på det första året med pandemin i världen, Sverige och på Sahlgremska Universitetssjukhuset.

Utställningen kommer att visas fram till hösten 2024 och har ett lokalt fokus och ambitionen att vara en plats för reflektion och eftertanke kring vad vi alla varit med om.

Att slå sig ner i soffan och se kungens och statsministerns första tal till folket när allvaret behövde belysas, ta del av tidslinjen över vårt första år med pandemin och hur snabbt samhället förändrades, minnas den egna vardagen under pandemin och hur olika det kunde se ut beroende på var i livet man befann sig.

Vi som gjort utställningen Covid-19-pandemin

Idé och innehåll	-Lisa Sputnes Mouwitz
Konservator	-Anna Stow
Grafisk design	-Annica Engström
Engelsk översättning	-Anna Stow
Ljusdesign	-JS Light
AV-Teknik	-AVS i Sverige
Tryck	-Risbergs
Textil	-Tobex

Tack till:
Göteborgs Naturhistoriska Museum
och Regionarkivet

Foto: Annika Engström

KOMMUNIKATION, MARKNADSFÖRING OCH VARUMÄRKE

Museet har mandat att förvalta och utveckla sitt eget varumärke och kanaler såsom sociala medier och extern kommunikation.

I samband med nyöppningen formgav vi en ny ordbild, en logotyp för museet i framtiden.

Vi följer VGRs grafiska profil och riktlinjer. Eftersom vi är ett besöksmål använder vi nu den röda färgen för kultur, som de andra museerna i VGR istället för sjukvårdens blå som tidigare. Medicinhistoriska museet ligger under Sahlgrenska Universitetssjukhuset men ingår från årsskiftet 2024 i det gemensamma årskortet för regionens museer.

MEDICIN
HISTORISKA
museet

MEDICIN HISTORISKA museet

MUSEET PÅ WEBBEN OCH I SOCIALA MEDIER

Vi lägger ut allt material från utställningarna på museets webbsida. Utställningstexter, foto, ljud, film, föremål, länkar och referenser. Här kan besökaren ladda ner alla utställningstexterna före eller efter besöket. Här finns också en föremålsförteckning med beskrivning av alla föremål som visas i utställningen, dessa texter finns även på engelska. Vidare finns alla introtexter inlästa på svenska, engelska och tyska, och är tillgängliga via QR-koder i utställningen och på webben.

Förutom aktuell information om museet visar och berättar vi om ett nytt föremål ur samlingarna varje månad under Månadens föremål. Månadens föremål är även ett av de återkommande inläggen på museets Instagram - och Facebook där vi löpande lägger upp material under olika teman.

Museets medicinhistoriska karta är publicerad i Google My Maps och informerar om ca 130 historiska vård- och omsorgsinrättningar i Göteborg från tidigt 1600-tal till nutid. Kartan är tänkt att användas som ett pedagogiskt verktyg för skola och utbildning och för de som har ett intresse för medicinhistoria och göteborgshistoria.

På Wikimedia Commons publicerar museet löpande fotografier ur samlingarna. Idag har vi hunnit lägga ut ca 1500 bilder som har genererat ca 690 000 views. Category:Images from Medicinhistoriska museet, Göteborg - Wikimedia Commons

PROGRAM OCH PEDAGOGIK

Från hösten 2023 tog museet emot bokade grupper igen efter återöppnandet i maj. Grupperna bestod av gymnasielever, folkhögskolor, grupper från Sahlgrenska Universitetssjukhuset, Västra Götalandsregionen, olika intresseorganisationer, seniororganisationer, företag med mera.

I mån av tid erbjuds visningar och aktiviteter utanför museet. Museet är en aktör i Kulturkatalogen Väst, vilket innebär att skolor inom Västra Götalandsregionen kan söka regionalt arrangörstöd med hjälp av kommunens samordnare.

På museets hemsida finns studiematerial för både lärare och elever. Uppgifter och fördjup-

ningsmaterialet kan användas i samband med ett besök eller på egen hand i skolan.

Studiematerialet är kopplat till museets Medicinhistoriska kartan som i sin tur länkar vidare till arkiv, databaser och annat relevant källmaterial som finns öppet och tillgängligt via webben. Allt studiematerial på hemsidan är kopplat till skolornas ämnesplaner och kursmål.

Museet bjöd på gratis inträde under Kulturvattna och under höstlovet då vi även hade pyssel i Ateljén.

BESÖK OCH BUTIK

I entrén finns vår reception, museibutik, kapprum med låsbara skåp och tre toaletter varav en är anpassad för rullstol och har skötbord. En föreläsningssal med plats för 40 personer med projektor, högtalare och hörslinga finns i museet. Här finns bärbara pallar för besökare att ta med in i utställningen. Butikens innehåll speglar vårt tema och dess bredd: medicinshistoria, apotek, anatomi, psykiatri. Utbudet associeras med temat på olika sätt - ibland direkt och andra gånger mer lekfullt. Alla ålders- och besökargrupper ska kunna hitta något – en bit av museupplevelsen att ta med sig hem.

Under 2023 har vi tagit fram egna profilprodukter. En mugg, bokmärke och anteckningsböcker

med motiv från ”Menniskan eller huru det ser ut i vår kropp” av Dr P. Ebenhöch. En fickspegel med motiv porträtt av Niclas och Catharina Sahlgren av L.Pasch den äldre samt antecning-bok och magnet med motiv från Vesalius ”De corporis humani fabrica”.

Från och med öppnandet är butiken ansluten till regionens kassasystem vilket underlättar både för besökare med olika betalningsmetoder och för den ekonomiska redovisningen.

Foto: Annika Engström

SAMLINGAR, ARKIV REFERENSBIBLIOTEK

Under 2023 fastställdes museets uppdaterade samlingsförvaltningsriktlinje.

Som del i återflytten av museets samlingar efter renoveringen har två externa lokaler evakuerats och avvecklats.

Det kommer löpande in förfrågningar till museet rörande det medicinhistoriska kulturarvet där museets pedagogs, museichefs och konservators ämnesexpertis är central. Konservatorn hanterar museets gåvoärenden, utlån och inlån av föremål.

Museet har begränsad möjlighet att ta emot gåvor, på grund av platsbrist för förvaring. Under 2023 var fokus på den nya basutställningen, och nyförvärv var väldigt restriktivt hållet. När vi får gåvoförfrågningar följer vi museets riktlinjer för förvärv och accession.

2025 öppnar en tillfällig utställning på Göteborgs Stadsmuseum om konstateljén vid Lillhagens sjukhus. Medicinhistoriska museets producent, konservator och museichef ingår projektgruppen och pedagogen i referensgruppen.

En stor mängd verk ur museets samlingar från konstateljén samt övriga relevanta föremål kommer att lånas ut från Medicinhistoriska museet till Göteborgs Stadsmuseum under perioden, här har konservatorn en central roll, även i det nu pågående arbetet att tillgängliggöra arkivmaterial för den research som bedrivs.

Museet har omfattande referensarkiv och referensbibliotek som även är tillgängliga för forskning.

Digitalt tillgängliggörande och förmedling

Museets pedagog och konservator har tagit fram en riktlinje för digitalisering som är en del i museets arbete med att strukturera, digitalisera och tillgängliggöra museets samlingar. Konservatorn ingår i två av de förvaltningsgrupper utsedda av Koncernkontoret VGR för att ta fram strukturer för digital mediahantering. Pedagog tar fram olika lösningar och producerar innehåll för digital förmedling, producent publicerar och utvecklar museets webbsida som har ett omfattande, tillgängligt material.

Utgivning och publicering

Museet deltog med en artikel i antologin ”Mad studies, kulturarv och konst” 2022 samt en artikel i tidsskriften KULT nr 3 2023.

Foto: Annika Engström

FORSKNING OCH KUNSKAPS- UPPBYGGNAD

Museet har de senaste åren varit samverkanspart i två forskningsprojekt i samarbete med Göteborgs universitet inom ramen för GPS400: Centrum för samverkande visuell forskning, där museets pedagog och museichef har bidragit i forskningen. En typ av samverkan som givit många ringar på vattnet både utom och inom museets verksamhet och forskningsresultaten har varit grund för delar av den nya basutställningen.

Efter nyöppnande av museet har pedagogen i uppdrag att etablera rollen för research, kunskaps- och textproduktion som del av museets utställningsproduktioner och pedagogiska arbete. Museichef representerar museet i ett nyligen uppstartat flerårigt europeiskt samverkans- och forskningsprojekt finansierat av COST (European Cooperation in Science & Technology).

Konsultverksamhet

Museets pedagog, konservator och museichef gör research och bidrar med material ur samlingarna samt redaktionell text vid jubileer till trycksaker och webb i samverkan med till exempel kommunikationsavdelningen. Museichef har en konsulterande roll i egenskap av expert i arbetet att bevaka sjukhustomtens kulturarv i samband med Sahlgrenska Life-projektet. Pedagog och museichef har även varit sakkunniga i arbetet bakom att återigen lyfta fram Sahlgrenska sjukhusets sigill. Sigillstämpeln från 1700-talet är del av museets samlingar och visas i museets basutställning.

NÄTVERK

Museet är representerat i ett flertal nationella och internationella nätverk, både rörande medicinhistoriskt kulturarv och övergripande museifrågor. Museichefen är samordnare för Nätverk för medicinhistoriska museer och samlingar, ett museinätverk med stöd från Riksförbundet Sveriges Museer. Museichefen är del i styrgruppen för Museinätverk Väst, som samordnas av Kulturförvaltningen i VGR.

Museet har också ett omfattande internationellt nätverk genom museichefens tidigare styrelseuppdrag i den europeiska föreningen för medicinhistoriska museer (EAMHMS) och som del i den grundande kommittéen för den internationella medicinhistoriska föreningen (IAMM) som lanserades hösten 2023.

Konservatorn är medlem i Nordiska Konservatorsförbundet och har nära kontakter med Riksantikvarieämbetets Museiavdelning och Institutionen för Kulturvård vid Göteborgs universitet. Producenten är ordförande i föreningen Mad Heritage and Contemporary Arts, en förening vars syfte är att uppmärksamma frågor om kulturarv, kreativa uttryck och mental hälsa.

INTERNATIONELL VERKSAMHET

Museet förvaltar och förmedlar Sahlgrenska Universitetssjukhusets kulturarv och sätter sjukhusets och Göteborgs medicinska historiska innovationer, framsteg och utmaningar i ett nationellt och internationellt sammanhang. Den nya basutställningen ger ett samhälleligt och historiskt perspektiv på medicinens utveckling. Där skildras hur viktiga upptäckter i omvärlden har påverkat utvecklingen lokalt och hur lokala upptäckter och innovationer har fått internationell spridning. Exempel på innovationer med ursprung i Göteborg och Sahlgrenska sjukhuset som fått internationell betydelse är den sugklocka eller vacuumextraktor som utvecklades på 1950-talet av läkaren Tage Malmström i nära samarbete med ingenjörer vid Chalmers Tekniska Högskola samt det första fungerande läkemedlet mot tuberkulos PAS (Para-amino-salicylsyra) som togs fram av läkaren och professorn Jörgen Lehmann. Denna typ av framgångar bygger på många års kollegial samverkan, ofta över landsgränser.

Även större internationella strömningar såsom utvecklingen av sjuksköterskeyrket i Sverige är exempel på detta. Emma Klingberg som förestod den första sjuksköterskeskolan i Göteborg var elev till Emmy Rappe som i sin tur var elev till Florence Nightingale, som ju grundade den allra första skolan för sjuksköterskor i London 1860.

Museet och dess nya utställning har potential att utgöra en nod i arbetet att fördjupa kunskapen kring det materiella medicinhistoriska kulturarvet och hur utveckling och kunskapsutbyte har sett ut i Europa. Detta är en av anledningarna till att museets chef numera är medlem i samverkans- och forskningsprojektet National, international and transnational histories of healthcare, 1850-2000 (EuroHealthHist), COST Action CA22159.

Museet ingår sedan lång tid i europeiska och internationella nätverk som EAMHMS (European Association of Museums of the History of Medical Sciences) och IAMM (International Association of Medical Museums).

PERSONAL

Museet är en kreativ kunskapsorganisation där de fem medarbetarna var och en är ensamma om sitt huvudsakliga kompetensområde (museichef, konservator, producent, pedagog och receptionist), men samtidigt bidrar med sin ackumulerade kunskap och övriga kompetenser i flertalet av museets huvudprocesser.

Under året har museets personal uppgått till 5, 5 årsverken fördelade på:

museichef
konservator
producent/formgivare
pedagog
receptionist/administratör
museiassistent

MUSEET FRAMÅT

Museets verksamhet bedrivs enligt en utvecklingsplan med långsiktiga mål, fokusområden för året och årets prioriterade aktiviteter. Planen tas fram av museichef i samverkan med samtliga medarbetare utifrån omvärldsbevakning, identifierade behov inom och utanför SU samt utvecklingspotential inom verksamheten.

Inför 2024 tog vi fram nya långsiktiga mål inför de kommande tre åren. Bakom låg ett arbete med en nulägesanalys.

Långsiktiga mål:

Ökad publik kännedom
och publikt engagemang

Ökad och förbättrad tillgänglighet
till samlingarna

Implementerad intern organisation
efter återöppnande

”JAG BÄR ER HISTORIA, OCH FÖR DEN HAR JAG ATT TA ANSVAR”

Ur Sahlgrenskaliv 22 augusti, 2023

Cecilia Lundmark besöker det återöppnade Medicinhistoriska museet och funderar på livets stora frågor. Döden, trösten, boten - och modet att gå genom eld och blod.

”Lillhagens sjukhus, hur många i min generation har inte sommarjobbat på Lillhagen? Delat rökpaus med de som inte fick gå hem, samtalat med de som hade annorlunda tankar. Delat liv en liten stund”, skriver Cecilia Lundmark.

Det är något med modet, som behövs i ögonblicket när allt kan tyckas omöjligt. Modet att gå genom eld och blod, vilket är temat för Medicinhistoriska museets utställning. Modiga kan vi bara vara när vi är rädda, eller hur det nu var Astrid sa. För ett tag sedan landade en fråga hos mig: om inte jag står upp för den som inte har modet, vem ska då göra det? Sedan dess har jag funderat på vad det är att vara modig. Hur kan mod ta sig uttryck, och vad är priset? Vad är jag beredd att betala?

Jag vandrar genom den nya utställningen. I mina steg vilar min egen historia. Sommarstäderska på Östra klinikerna i Jönköping, träskor och vit rock. Nästa sommar på Ryhov, ett dåvarande mentalsjukhus. Jag hängde syster Gerd i rocken, var som golvad av människornas skrik av ångest. Vi la dom nästan innan de gått upp, men vi hade också bakdagar, midsommarfester, utflykter med rabarbersaft och mandelkubb. Krocket på stubbig gräsmatta. Något föddes där och då: jag skulle arbeta i vården. Sen blev det så. Oändligt många år bakom mig, och några få framför mig.

Försöker samla mig, det var ju genom eld och blod jag skulle ta mig. Medicinhistoriska är ett litet museum som bär på en oändligt stor skatt. För varje steg som tagits, av personal såväl som patienter, för varje suck, för varje andetag, finns något representerat på dessa kvadratmeter.

Rummet Eld och blod går som sig bör i röda nyanser. Det handlar om modiga kirurger som gett

sig på intet ont anade patienter. Blod som flutit i jakten på bot. Narkosens längtan efter sömn, röntgens genomträngliga kraft. I ett hörn en blå blus; examensklädsel för den som blev barnmorska. Undrar hur det var då, på 1870-talet. Modet att vara barnmorska, att låta döden vara del av livet.

Nästa rum är blått. Smuts, skit och sjukdom. Här möts jag av epidemier och infektioner. För mig som operationssjuksköterska så blir det som att berätta för den redan frälsta. På väggen ett skåp med en blå flaska, den som en skulle spotta i, döpt till Blå Henry efter Tomas Manns roman om tuberkulossjuka på ett sanatorium. Påminner mig om min första stora resa, till Singapore 1985. Det var böter för den som spottade på gatorna. Men jag funderar även på vår framtida museer. Hur kommer pandemin beskrivas? För vad kommer vi hedras? Och vad kommer beskrivas som mer eller mindre galet?

Rum nummer fyra. Nu börjar det stora sjukhusets tid – det femte Sahlgrenska. Innovationer och prestationer. En barnmorsketratt tillsammans med nedtrampade tofflor. Jörgen Lehmans PAS, det första verksamma läkemedlet mot den tidens farsot: tuberkulos. Vidare till det gröna rummet: botare, bettlare och vanligt folk. Britta Lena Andersson (1824-1904), eller Kungsbackagumman, blickar ut med plirig blick. Hennes läkekonst var vida känd. Med kunskap i läkekonst och örtmedicin spjälade hon brutna ben, behandlade med örter och grötomslog. När hon dog, 23 oktober 1904, inträffade Kosteröskalvet, ett av Sveriges kraftigaste jordskalv i modern tid. Det är att dö så det märks. Sjukvården liknade inte den vi har idag. I stan fanns fältskär eller andra med hantverksmässig utbildning, men bodde du på landsbygden fick du klarar dig själv, eller tillsammans, med den kunskap som fanns. Människan spår, Gud rår.

Jag liksom stillnar i de som inte finns kvar. De som dog när de skulle levat lite till.

Kanhända kunde man inte bota, men lindra och alltid trösta. Finns det tid för trösten idag? Är det där modet kommer in? Att säga: jag behöver tröst, eller: jag behöver trösta. Det kan inte gå fort, det måste få ta tid.

Rör mig vidare mot psykiatrin, som gäckar och lurar. Det där med vårt inre, vår själ, hjärnans vindlande spår. Lillhagens sjukhus, hur många i min generation har inte sommarjobbat på Lillhagen? Delat rökpaus med de som inte fick gå hem, samtalat med de som hade annorlunda tankar. Delat liv en liten stund. På väggen läser jag citat som beskriver upplevelserna av att vara patient på Lillhagen, tänk så väl dokumenterad denna del av vården är. Och konsten! Ni måste gå och se konsten. Blicka rakt in i någon annans själ, se något ur den andres perspektiv. Till alla er fantastiska Lillhagenkonstnärer: tack för bilderna och inbjudan till något annat, långt bortom mitt ibland så svartvita liv.

Nu går den medicinska utvecklingen med högre tempo än mitt andetag. Jag undrar just om vi inte borde stanna upp och fråga oss: vad ska vi göra med allt det vi kan? Hur får döden lov att ta plats i livet? För även om det finns oändligt mycket vi kan göra, frysa våra kroppar för att väckas i en ny tid, så tycks det ändå vara så att vi dör.

Jag tänker återigen på modet, på alla de som varit modiga. Ni som prövade, ni som vågade i er iver att hjälpa andra, ni som tog oss dit vi är idag.

Och till er som inte hade annat att välja: hur rädda måste ni inte ha varit. Jag bär er historia, och för den har jag att ta ansvar. Precis när jag ska lämna museet ser jag en text om abort. Kvinnor som dog, och fortfarande dör, när de tvingas använda sig av farliga metoder. 1938 tilläts abort av medicinska eller "humanitära" skäl i Sverige. Men det krävdes två läkarintyg och kvinnan steriliserades i samband med aborten. Lagen om fri abort gäller från 1975. Det är många modiga människor som tagit oss hit.

Tack till Medicinhistoriska museet, för att ni förvaltar och värnar om det som har varit, för att förstå hur vi tagit oss hit. Har du vägarna förbi, ta trappan upp och låt dig förundras av allt som varit. Hör springet i korridorerna, någons klagan, nattsjuksköterskans nedslitna tofflor, kvinnliga läkares kamp att få plats och så mycket mera. Och påminn dig om modet genom blod och eld.

Cecilia Lundmark är etisk vägledare på Etiskt forum, Sahlgrenska Universitetssjukhuset.

Foto: Annika Engström

MEDICIN HISTORISKA museet

Medicnhistoriska museet
Östra Hamngatan 11, 411 10 Göteborg
medicnhistoriska.sahlgrenska.se

